

ПАРТІЯ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ

„Боротьбою здобудем ми право своє!“

Віра і громадські справи.

Написав
Михайло Драгоманів.

Друк і наклад парвїйної друкарні.
1915.

Від редакції.

Перше виданє сеї книжочки Михайла Драгоманова вийшло в Коломиї в 1892. році яко третій випуск „Бібліотеки Хлібороба“. З сього виданя ми й робимо тепер передрук, бо книжочки вже давно нема в обороті, а вона й доси зовсім нічого не стратила з своєї вартости.

За редакцію
Микола Залізняк.

I.

Противники всяких поступових домагань виступають між іншим з тим, що „поступ віднімає у народа віру в Бога“. Треба сю справу пояснити.

Правда, що є багато таких людей, котрі зовсім інакше думають про світ та Бога, про душу та тіло, про церковні справи, ніж як навчають римсько католицькі попи. А є й такі, що зовсім не покладають ся ні на яку примусову науку, хоч би вона покликувалась і на саме Євангеліє, а до всего силують ся доходити вільним розумом та пробою. Тільки сего не можна їм брати за але, бо на то у чоловіка і є розум, щоб думати, досліджувати всего. Поки дійдуть люде до правди, не рав помилять ся, а все таки вкінци дійдуть, і буде то на користь усім.

Возьміть на приклад хороби. Колись усі думали, що хороби насилають ся людям або другими людьми, або богами, — і проти хороб уживали не ліків, а шептаня, молитов, або святої води та оливи і т. и. Хто думав інакше, той уважав ся за поганого безбожника, — аж в кінци подоходили вчені люде до того, що хоч про деякі хороби до-

кладно знають, з чого вони і чим їх лічити. Так воно робить ся і з другими справами, в котрих учені люде не складають ся на примусові думки, хоч би ті думки виходили і з церковних книг, а вільним розумом і пробою доходять до правди, котра обертаєть ся на користь людям.

А до того треба знати, що думки людей про віру власне не мусять належати до громадських справ. Громада не може домагати ся, щоб усі люде мали однакові думки про віру. Тепер навіть у нас нема такого села, де не було ріжновірців: християн ріжних обрядів, або й жидів. А коли поглянемо на ширший світ, то побачимо, що ріжновірства там ще більше: в однім нашім народі, українським, є і так звані католики восточного обряду, і католики латинського обряду, і люде греко-восточної церкви, от як на Буковині, де ту церкву звуть волоською, та в російській Україні; а окрім того є серед Українців і так звані протестанти — що обходять ся без попів, от як деякі на угорській Русі, або в російській Україні братчики, котрих там начальство зве штундарями. Окрім того скрізь і в нашій землі є жиди, а по ширшім світі магометане і люде других церков та вір.

Колись то і найровумніші люде думали, що треба добиватись до того, щоб усі люде мали однакову віру, а для того треба карати і нищити тих, що мають не такі думки про віру, яких держить ся громада та її попи. Ось старі жидівські попи напр. поклали були закон, щоб усякого

такого, що держиться іншої віри, — вбивати. В жидівських законах, котрі і тепер стоять у Біблії як слово боже, говорить ся про те, щоб вибити всіх людей, котрі жили в землі, куди увійшли жиди, і котрі не поклонялись жидівському богови, а також щоб вбивати всіх людей і навіть товар у тім місті, де би завелась нова віра, а місто спалити. Після таких законів жидівські попи васудили на смерть і Ісуса Христа і багато його учеників. Подібні закони видавали проти перших християн і цісарі римські, як у їх країни зайшла віра християнська і люде стали відпадати від старої римської віри. Тогди християнські учителі стали казати, що громаді та начальству нема діла до того, якої хто віри: аби чоловік сповняв громадські обовязки, платив податки, служив у війську, — того й досить для громади і для начальства, — а як він вірує, то справа, котра належить до його совісти, до його стосунків просто з Богом, що Бог не може бажати, щоб кого силою приведено до него і навіть ображасть ся тим.

Довго таки наборолись усякі попи старих вір і римське начальство, щоб викоренити християнську віру, але даремно; число християн усе росло. — і вкінці цісар Константин видав закон, щоб усякому, в тім числі й християнам, вільно було держатись такої віри, якої хоче. Так увільнились від переслідуваня християне. Але скоро їм мало стало волі, і коли, по Константині, і цісарі стали християнами, попи християнські забажали, щоби в державі християнській заведений

був старий жидівський закон, після котрого колись мучено самих християн. Єпископи християнські стали намовляти цїсарів, щоб вони заборонили усякі віри, окрім християнської, та ще такої, яку викладають єпископи на своїх соборах. Тоді стали уряди християнські руйнувати церкви старих вір та бити їх прихильників. Алеж і християне не однаково думали про такі річи, котрих навчали єпископи, як тб, що Бог один і потрійний, що Ісус Христос рівночасно і Бог і людина, про то, чи годить ся молитись до образів, чи нї, і т. і. Та й на соборах самі єпископи не однаково постановляли. З того виходили спори між християнами; — одні християни називали других єретиками, схизматиками і проклинали одні других, і кожда сторона тільки себе уважала за правовірних, або православних. Як цїсарем ставав прихильник якої сторони, то думки її становились обовязковими для всіх, а християн других думок мучено. Деколи один і той самий цїсар за життя переміняв думки, то перемінялись і примуси й караня. Ніколи поганські уряди не мучили так християн, як мучили християне одні других.

Мілїони людей пропали через то, особливо в сторонах церкви восточної, грецької; цілі країни спустошились, — але все таки ріжниця в думках про віру не щезла там, бо не можна силою примусити людину, щоби не думала. Всї сї заходи довели тільки до того, що попівство грецької церкви та уряд цїсарський грецький

остогид многим людям і вони раді були, як прийшли на грецьке цїсарство війною Араби нової віри, Магометової.

Магометова віра в основі своїй подібна до жидівської та християнської, — тільки простіща, (узнає одного Бога, без Трійці, не знає образів святих, — менче має приписів про їду і т. і., ніж жидівська віра), — а до того спершу Магомет признавав повну волю і рівність для християн і жидів, хоч відтак став і він силою притягати людей до своєї віри. Та все таки в магометанській державі була признана воля для всіх громад християнських та жидівських, тільки що магометане уважались за єдиних правовірних і тільки самі одні мали права державні: до уряду, до війська, платили менчі податки і т. і. Через се все багато християн, котрим остогидла бійка за віру, спершу радо приймали магометанський уряд, а дальше багато їх перейшло і до віри Магометової. Тількиж і по магометанських державах остались і християне і позаяк вони уважають ся за низчих, ніж магометане, то вони тим ображають ся і сприяють тепер ворогам тих держав. Так і магометанський уряд, як колись грецький християнський, не міг добитись, щоби знищити ріжницю в думках про віру, а нерівність права між тими, що уважають ся за правовірних і неправовірних, доводить магометанські держави до того самого, що ослабило державу грецьку християнську, — то є до ненависти неправовірних проти держави. X

II.

В західній, латинській половині християнського світа спершу було менше розвинене письменство і через то люде менше вдумували ся в церковну науку і менше виробляло ся незгідних з наукою єпископів думок про віру, ніж у восточній грецькій половині. Тільки-ж з часом ріжниця в думках сих стала зростати й серед християн латинської, або римської церкви. По трохи виробили ся тут думки, котрі тепер звуть євангелицькими, — то є, що людина, щоби спасти свою душу, мусить слухати тільки того, що навчає євангеліє, читати євангеліє просто самому і розуміти, як Бог на душу покладає. Єпископи та папи карали огнем людей, котрі таке навчали, свіцькі уряди за приводом папів пустошили цілі країни, де такі думки ширились дуже між людом, ось напр. як полуднева Франція, або чеська земля в австрійськiм цісарстві, але — все таки знищити таких думок не могла. Триста років тому назад стала в землях церкви латинської велика зміна, або по латинськи реформація: цілі країни, як половина Німеччини та Швайцарії, Англія, багато людей у Франції, Австрії, Польщі і т. инчих наклонились до думок більше або менше подібних до євангелицьких, відпали від римської церкви і склали собі осібні церковні громади. Звуть ті громади протестантами, бо батьки їх протестували колись проти примусу слухати римської церкви, що видав був цісарський німецький уряд.

Довго уряди, що слухали римських папів, бороли ся з протестантами, палили їх, мучили, воювали. Протестанти й собі, як де була їх більшість, били прихильників римської церкви й папи, котрого вважали за антихриста. Та все таки ні в цілім світі, що колись належав до латинської церкви, ні в поодиноких країнах уряди не добили ся того, щоби знищити різницю в думках про віру і витворити однаковість чи то римську, чи то протестантську. Розказують, що цісар Кароль V, за котрого сильно вибухнув в Німеччині, за проводом Лютра, протестантський рух і котрий багато набив і намучив протестантів, під кінець свого життя любував ся в годинниках, мав їх багато і все хотів довести до того, щоби стрілки в усіх годинниках показували однаково, мінута в мінуту, і ніяк того не міг добити ся. „От воно як, сказав одного разу цісар Кароль, а я ж то хотів, щоби люди однаково думали!“

По довгих суперечках та війнах з поводу віри, що підняли ся по християнським світі, коли повстав протестантський рух, розумніші та ліпші люде різних вір додумали ся до того, що всякий примус в справах віри є річ погана і шкідлива для громади і для самої віри і що різниця в думках людських виходить з самої природи людей і не тільки не шкодить людям, а служить їм до того, щоби доходити до правди та випередити одно другого наукою та добротою. Відповідно до таких думок розумні

люде ріжних вір стали навчати, що громада й кожда людина мусить полишити кождій людині волю думати про віру тай про все на світі, як її розум схоче, а домагати ся тільки, щоби ніхто другому не робив лихого та щоби всякий сповняв спільні громадські, свіцькі обовязки.

Після таких думок тепер влагоджено більше або менше церковне жите в усіх просвічених державах. Найбільше проведено в жите такі думки в Сполучених Державах північної Америки, куди тепер вандрують і наші люде. Там державний уряд зовсім не мішаєть ся до справ віри, то є не тільки кождому воля держати ся такої віри, якої він хоче, належати до якої церкви, чи не належати ні до якої, але державний чи громадський уряд і не дає грошей ні на які церкви і ні на яких попів — їх удержують ті, що до них признають ся, а в школах державних, чи громадських, всі діти записують ся на свіцьку науку, а церковну науку діти побирають осібно, коли того хотять батьки. Такі порядки звать ся розділ церкви від держави.

І в наших, європейських державах діло йде до таких самих порядків. Сего домагають ся скрізь радикали, котрих багато тепер скрізь. Але вже тепер у всіх просвічених державах в Європі старий примус до віри державної зломано. В австрійській державі напр. закон дає волю кождому належати до якої схоче віри, чи церкви, або не належати ні до якої, записати ся безцерковником (безконфесійним). В конституції австрійській

написано, що належність до якої церкви не має ваги на громадське чи державне право людини.

Отже хто би став докоряти чи радикалам, чи кому іншому, його думками про віру, той тільки піднімає шкідливу колотнечу межі людьми, заборонену навіть законами. Розуміється, кождий може стояти за свою віру, змагати словом чи письмом перетягати до неї людей, але се він повинен робити осібно від громадських справ і зборів, на котрих можна говорити тільки про справи спільні для людей усяких думок про віру, то є про справи свіцькі: податки, військо, дороги, господарство і т. д.

В більше просвічених сторонах так роблять навіть найгорячіші прихильники церковних думок. Се тільки у нас непросвічені попи думають, що вони мусять опірати ся радикалам, а в других сторонах то до радикалів належать і попи і навіть єпископи римської церкви і виступають за радикальними думками про громадські справи спільно з протестантами і навіть людьми, котрі не хочуть належати ні до якої церкви. Так в Ірляндії є велике радикальне Товариство земельне, котре змагав до того, щоби уся земля належала до хліборобів, і в тім товаристві беруть участь латинські попи поруч із протестантами. Так у Швейцарії є Робітницька Спілка, до котрої належать робітники всеї держави, латиняне, протестанти й безцерковники. Спілка та прямує до такого упорядкування фабрик, якого бажають соціялісти. Недавно в швейцарській державній раді було

постановлено завізвати всі уряди, щоби видали однакові закони на користь робітникам про працю на фабриках, і підняли сю справу в швайцарській раді державній два послы, один найгорячіший римський католик, а другий безцерковний професор. В Англії помер римсько-католицький архієпископ Манінґ, котрий був кардиналом, то є найвисшим церковним достойником, що вибирають з поміж себе папу. Так той Манінґ був радикал, обставав за робітниками враз із соціалістами, домагав ся, щоби кожній родині була забезпечена праця і прожиток, щоби робітники не працювали на фабриках більше, ніж десять годин на день, а в копальнях то не більше як вісім годин. Кілька років тому назад, коли робітники в англійській столиці Лондоні справляли велику процесію і віче, де домагали ся закона про осьми-годинну працю, то несли портрет кардинала Манінґа поряд з портретом звісного соціаліста Кароля Маркса, котрий з роду був жид, а відтак належав до зовсім безцерковних вольнодумців.

Так то по просвічених сторонах люде вже знають, що віра сама по собі, а громадські справи самі по собі, що кождий може думати про віру, як хоче, а в громадських справах люде всяких думок про віру можуть виступати спільно. Пора се знати і у нас.

Вийшли з друку такі книжки:

1. М. Михайленко — Національне питання в Росії й війна.
  2. М. Михайленко — Росія й Україна.
  3. М. Залізник — Самостійна Україна — не-соціалістичне гасло?
  4. М. Залізник — Українці, Росія й війна.
  5. М. Михайленко — „Визвольні маніфести“ російського уряду в теперішній війні.
  6. Ю. Ручка — Російські соціалісти й теперішня війна.
  7. В. Лібкнехт — Чи Європа має скозачити?
  8. С. Дікштайн — Хто з чого живе?
  9. Ф. Волховський — Казка про салдатську душу.
  10. Ф. Волховський — Казка про несправедного царя, друге українське видання.
  11. Ф. Волховський — Як мужик став довжником у всіх.
  12. М. Драгоманів — Віра і громадські справи, друге українське видання.
  13. В. Швачка — Чому позичали віру.
  14. В. Рюмінський — Повстане селян в Англії.
  15. М. Лозинський — Українська Галичина — окремий коронний край.
-